Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
J. KOKOTT
fremsat den 30. juni 2016[1]

Sag C-243/15

Lesoochranárske zoskupenie VLK
mod
Obvodný úrad Trenčín

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol))

»Miljø — Århuskonventionen — administrativ procedure for tilladelse af et projekt — miljøbeskyttelsesorganisations anmodning om anerkendelse som part i proceduren — afslutning af tilladelsesproceduren før afgørelsen om ansøgningen — retsbeskyttelse mod afgørelsen — effektiv retsbeskyttelse«

I – Indledning

1. Tvisten i hovedsagen, der har ført til den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse, minder – alt efter hvilken synsvinkel man anlægger – enten om Franz Kafkas juridisk inspirerede værker, navnlig fortællingen »Foran loven«, eller om Don Quijote.

2. Hos Kafka forhindres den retssøgende uden påviselig grund i at få adgang til retten, indtil han dør udmattet. Don Quijote insisterer derimod på at kæmpe mod vindmøller i stedet for at beskæftige sig med mere fornuftige ting.

3. Den ikke-statslige organisation Lesoochranárske zoskupenie VLK (sammenslutning til beskyttelse af skovene VLK, herefter »LZ«) forsøger – indtil videre uden held – at opnå retsbeskyttelse ved slovakiske domstole. I stedet henvises LZ til et andet retsmiddel, der imidlertid ikke længere kan iværksættes. Muligvis ligger fejlen dog ikke i den slovakiske retsplejeordning, men i, at LZ – på trods af vejledning herom – insisterer på at følge den oprindeligt valgte vej i stedet for at skifte retning i tide.

4. Domstolen skal afklare, om den processuelle udformning af et kollektivt søgsmål i de slovakiske forvaltningsretlige regler er forenelig med princippet om effektiv domstolsbeskyttelse i henhold til artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder. Ganske vist kan der principielt set ikke indvendes noget mod de pågældende slovakiske bestemmelser. Anvendelsen af disse på tvisten i hovedsagen kræver dog særlig opmærksomhed for på den ene side at undgå Kafkas paradoks, men på den anden side heller ikke at fremme den tåbelighed, som Cervantes skildrer. I denne situation kan Domstolen kun vejlede de nationale retter om de relevante grundprincipper, men løsningen skal de i sidste ende selv finde.

1 — Originalsprog: tysk.

5. Chartrets artikel 47 gælder imidlertid kun for håndhævelsen af de rettigheder og friheder, som er sikret ved EU-retten. Derfor skal det som indledende spørgsmål undersøges, om en miljøorganisation som LZ i hovedsagen kan gøre sådanne rettigheder og friheder gældende.

6. I forbindelse med visse procedurer for offentlig deltagelse er der ganske vist allerede ved Den Europæiske Unions gennemførelse af konventionen om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og domstolsprøvelse på miljøområdet [2] (herefter »Århuskonventionen«) blevet indført et kollektiv søgsmål, der er begrænset til visse tilladelsesprocedurer [3]. Tvisten i hovedsagen er imidlertid ikke omfattet af disse bestemmelser.

7. I lyset af Århuskonventionen og de almindelige principper for påberåbelse af EU-retten kan miljøorganisationer imidlertid også ud over det udtrykkeligt regulerede kollektive søgsmål gøre EU's miljølovgivning gældende. Derudover kan der specielt i tvisten i hovedsagen direkte af Århuskonventionen udledes en sådan retsstilling.

II – Retsforskrifter

A – *International ret*

8. Udgangspunktet for miljøorganisationers retsstilling i EU-retten er Århuskonventionen. Århuskonventionens mål er anført i artikel 1:

»Med henblik på at bidrage til beskyttelsen af den ret, der tilkommer ethvert menneske i denne og kommende generationer, til at leve i et miljø, der er tilfredsstillende for hans eller hendes sundhed og velbefindende, garanterer hver part retten til adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser og adgang til klage og domstolsprøvelse i overensstemmelse med bestemmelserne i denne konvention.«

9. Miljøorganisationer nævnes i forbindelse med definitionen af offentligheden og den berørte offentlighed i konventionens artikel 2, nr. 4) og 5). Her findes følgende definitioner:

»4) »offentligheden«: en eller flere fysiske eller juridiske personer og, i henhold til national lovgivning eller praksis, disses foreninger, organisationer eller grupper

5) »den berørte offentlighed«: den del af offentligheden, som er berørt af, kan blive berørt af eller har en interesse i beslutningsprocesser, der vedrører miljøet; med sigte på denne definition skal ikke-statslige organisationer, der arbejder for at fremme miljøbeskyttelse, og som imødekommer alle krav efter national lovgivning, anses for at have en interesse.«

2 — EUT 2005, L 124, s. 4, godkendt ved Rådets afgørelse 2005/370/EF af 17.2.2005 (EUT 2005, L 124, s. 1).

3 — Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/35/EF af 26.5.2003 om mulighed for offentlig deltagelse i forbindelse med udarbejdelse af visse planer og programmer på miljøområdet og om ændring af Rådets direktiv 85/337/EØF og 96/61/EF for så vidt angår offentlig deltagelse og adgang til klage og domstolsprøvelse (EUT 2003, L 156, s. 17). Jf. i denne retning dom af 12.5.2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289).

10. Århuskonventionens artikel 6 foreskriver offentlig deltagelse i afgørelser vedrørende konkrete aktiviteter. Denne deltagelse indbefatter elementer i en miljøvurdering. Artikel 6, stk. 1, fastsætter anvendelsesområdet for denne procedure:

»Hver part:

a) anvender bestemmelserne i denne artikel i forbindelse med afgørelser om, hvorvidt der skal gives tilladelse til forslag til aktiviteter, der er indeholdt i bilag I

b) anvender i overensstemmelse med sin nationale ret også bestemmelserne i denne artikel i relation til afgørelser vedrørende foreslåede aktiviteter, som ikke er indeholdt i anneks I, men som kan have væsentlig indvirkning på miljøet; med henblik herpå afgør parterne, om en sådan foreslået aktivitet skal være undergivet disse bestemmelser.«

11. Århuskonventionens artikel 9 indeholder bestemmelser vedrørende retsmidler i miljøsager. Artikel 9, stk. 2, vedrører procedurer, der har været genstand for offentlig deltagelse, stk. 3 gælder for alle øvrige miljøretlige afgørelser, og stk. 4 indeholder visse principper for procedurer:

»2. Hver part sikrer, inden for rammerne af dens nationale lovgivning, at medlemmer af den berørte offentlighed:

a) som har tilstrækkelig interesse, eller, alternativt

b) hvis en parts administrative regler stiller krav herom, som hævder, at en rettighed er krænket,

har adgang til ved en domstol og/eller et andet ved lov etableret uafhængigt og upartisk organ at få prøvet den materielle og processuelle lovlighed af enhver afgørelse, handling eller undladelse, der er omfattet af bestemmelserne i artikel 6 og, hvor der er hjemmel i national ret og, med forbehold for stk. 3 nedenfor, af andre relevante bestemmelser i denne konvention.

Hvad der udgør tilstrækkelig interesse eller en krænkelse af en rettighed fastsættes i overensstemmelse med kravene i national ret og i overensstemmelse med det mål at give den berørte offentlighed vid adgang til klage og domstolsprøvelse inden for rammerne af denne konvention. Med henblik herpå skal den interesse, som en hvilken som helst ikke-statslig organisation, der opfylder de krav, der er fastsat i artikel 2, [nr. 5)], måtte have, anses for at være tilstrækkelig i relation til formålet med litra a) ovenfor. Sådanne organisationer skal også anses for at have rettigheder, der kan krænkes med henblik på formålet med litra b) ovenfor.

Bestemmelserne i dette stk. 2 udelukker ikke muligheden for foreløbig prøvelse ved en administrativ myndighed og påvirker ikke krav om udtømning af administrative klagemuligheder forinden sagen påklages eller indbringes for domstolen, hvor et sådant krav måtte eksistere efter national ret.

3. I tillæg til og med forbehold for procedurerne om prøvelse efter stk. 1 og 2 ovenfor sikrer hver part, at medlemmer af offentligheden, der opfylder eventuelle kriterier i national ret, har adgang til administrative eller retslige procedurer for at anfægte private personers og offentlige myndigheders handlinger og undladelser, der er i strid med de bestemmelser i national ret, der vedrører miljøet.

4. I tillæg til og med forbehold for stk. 1 skal procedurerne, der er fastsat i stk. 1, 2 og 3 ovenfor, stille tilstrækkelige og effektive retsmidler til rådighed, inklusive foreløbige retsmidler, hvor dette findes passende, der skal være rimelige og retfærdige, betimelige og ikke uoverkommeligt dyre.

[…]«

B – *EU-retten*

1. Vurdering af indvirkning på miljøet

12. Dele af gennemførelsen af Århuskonventionen i EU-retten findes i VVM-direktivet [4].

13. VVM-direktivets artikel 1, stk. 2, litra d) og e), definerer begrebet den berørte offentlighed:

»d) »offentlighed«: en eller flere fysiske eller juridiske personer og i henhold til national lovgivning eller praksis disses foreninger, organisationer eller grupper

e) »den berørte offentlighed«: den del af offentligheden, som er berørt af, kan blive berørt af eller har en interesse i de beslutningsprocedurer på miljøområdet, der er nævnt i artikel 2, stk. 2; med henblik på denne definition anses ikke-statslige organisationer, der arbejder for at fremme miljøbeskyttelse, og som opfylder alle krav efter national lovgivning, for at have en interesse.«

14. VVM-direktivets artikel 11 indeholder en bestemmelse om adgang til domstolene, som i vidt omfang svarer til Århuskonventionens artikel 9, stk. 2, og som ligeledes blev indføjet ved direktiv 2003/35:

»1. Medlemsstaterne sikrer inden for rammerne af deres relevante nationale lovgivning, at medlemmerne af den berørte offentlighed:

a) som har tilstrækkelig interesse, eller

b) som gør gældende, at en rettighed er krænket, når dette er en forudsætning i henhold til en medlemsstats forvaltningsretlige regler,

har adgang til ved en domstol eller et andet uafhængigt og upartisk ved lov nedsat organ at få prøvet den materielle og processuelle lovlighed af enhver afgørelse, handling eller undladelse, der er omfattet af dette direktivs bestemmelser om offentlig deltagelse.

2. […]

3. Medlemsstaterne fastsætter, hvad der forstås ved tilstrækkelig interesse og krænkelse af en rettighed, i overensstemmelse med målet om at give den berørte offentlighed vidtgående adgang til klage og domstolsprøvelse. Med henblik på stk. 1, litra a), anses den interesse, som enhver ikke-statslig organisation, jf. artikel 1, stk. 2, måtte have, for tilstrækkelig. I forbindelse med stk. 1, litra b), i nærværende artikel anses sådanne organisationer også for at have rettigheder, der kan krænkes.

4. […]«

4 — Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/92/EU af 13.12.2011 om vurdering af visse offentlige og private projekters indvirkning på miljøet (EUT 2012, L 26, s. 1), senest ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/52/EU af 16.4.2014 (EUT 2014, L 124, s. 1).

2. Naturbeskyttelse

15. Ifølge habitatdirektivet [5] skal der udlægges bevaringsområder, såkaldte lokaliteter af fællesskabsbetydning. Artikel 6, stk. 3, kræver en forudgående vurdering af projekter, der kan påvirke disse områder væsentligt:

»Alle planer eller projekter, der ikke er direkte forbundet med eller nødvendige for lokalitetens forvaltning, men som i sig selv eller i forbindelse med andre planer og projekter kan påvirke en sådan lokalitet væsentligt, vurderes med hensyn til deres virkninger på lokaliteten under hensyn til bevaringsmålsætningerne for denne. På baggrund af konklusionerne af vurderingen af virkningerne på lokaliteten, og med forbehold af stk. 4, giver de kompetente nationale myndigheder først deres tilslutning til en plan eller et projekt, når de har sikret sig, at den/det ikke skader lokalitetens integritet, og når de – hvis det anses for nødvendigt – har hørt offentligheden.«

16. Denne bestemmelse gælder i henhold til habitatdirektivets artikel 7 også for fuglebeskyttelsesområder, der er blevet udpeget i henhold til fuglebeskyttelsesdirektivet [6].

C – *Den Slovakiske Republiks ret*

17. § 14 i lov nr. 71/1967 om forvaltningsprocedurer (Správny poriadok, herefter »loven om forvaltningsprocedurer«), i den affattelse, der finder anvendelse i den foreliggende sag, bestemmer:

»(1) Part i proceduren er enhver, hvis rettigheder, legitime interesser eller forpligtelser skal fastlægges med proceduren, eller hvis rettigheder, legitime interesser eller forpligtelser direkte kan omfattes af afgørelsen. Part i proceduren er også enhver, der indtil det modsatte er bevist gør gældende, at afgørelsen kan omfatte vedkommendes rettigheder, legitime interesser eller forpligtelser.

(2) Part i proceduren er også enhver, der opnår denne status i medfør af en lex specialis.«

18. § 250b, stk. 2 og 3, i civilprocesloven (Občiansky súdny poriadok) i den affattelse, der finder anvendelse i den foreliggende sag (herefter »civilprocesloven«), indeholder bl.a. følgende bestemmelser, som har relevans med hensyn til rækkevidden af det præjudicielle spørgsmål:

»(2) Såfremt sagsøgeren gør gældende, at den administrative myndigheds afgørelse ikke er blevet forkyndt for ham på trods af, at vedkommende burde have været anset for part i proceduren, vurderer retten ægtheden af dette udsagn, pålægger i givet fald den administrative myndighed at forkynde den omhandlede administrative afgørelse for den nævnte part og udsætter om nødvendigt dens eksigibilitet. Rettens afgørelse er bindende for den administrative myndighed. Såfremt en ankesag indledes inden for rammerne af den administrative procedure efter gennemførelse af den retslige ordre om forkyndelse af den administrative afgørelse, giver den administrative myndighed straks retten meddelelse herom.

(3) Retten iværksætter kun foranstaltningerne i stk. 2, såfremt der er forløbet mindre end tre år fra datoen for den afgørelse, som ikke er blevet forkyndt sagsøgeren.«

5 — Rådets direktiv 92/43/EØF af 21.5.1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter (EFT 1992, L 206, s. 7), senest ændret ved Rådets direktiv 2013/17/EU af 13.5.2013 om tilpasning af visse direktiver vedrørende miljø på grund af Republikken Kroatiens tiltrædelse (EUT 2013, L 158, s. 193).

6 — Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/147/EF af 30.11.2009 om beskyttelse af vilde fugle (EUT 2010, L 20, s. 7), senest ændret ved Rådets direktiv 2013/17/EU af 13.5.2013 om tilpasning af visse direktiver vedrørende miljø på grund af Republikken Kroatiens tiltrædelse (EUT 2013, L 158, s. 193).

III – Sagens faktiske omstændigheder og anmodningen om præjudiciel afgørelse

19. Ved meddelelse af 18. november 2008 blev LZ oplyst om indledning af en administrativ procedure med henblik på udstedelse af en tilladelse til opførsel af en indhegning omkring en kommunal matrikel [beliggende uden for det bebyggede område] til aktieselskabet Biely potok a.s. (herefter »BPAS«). BPAS havde ansøgt om den omhandlede tilladelse som led i den projekterede udvidelse af selskabets reservat til opdræt af hjortedyr på den CHKO-lokalitet, som Den Slovakiske Republik havde inkluderet på Natura 2000-listen som beskyttet område i henhold til fuglebeskyttelsesdirektivet og som område af europæisk betydning som omhandlet i habitatdirektivet.

20. LZ anmodede samtidigt om udsættelse af tilladelsesproceduren og løsning af et indledende spørgsmål vedrørende afgørelsen fra miljøministeriet om indrømmelse af undtagelser fra beskyttelsesordningen for beskyttede arter. Organisationen henviste til den negative indvirkning, der fremgik af miljørapporten om CHKO-lokaliteten. Efter organisationens opfattelse var denne indvirkning af et sådant omfang, at tilladelsen skulle nægtes.

21. I en første del af tilladelsesproceduren fastslog de kompetente myndigheder først i april og i juni 2009, at LZ ikke kunne anerkendes status som part. Det er dette spørgsmål, som er genstand for den foreliggende prøvelse ved Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol). LZ anlagde derfor sag ved Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) og påberåbte sin ret til deltagelse i tilladelsesproceduren, i særdeleshed i medfør af Århuskonventionens bestemmelser.

22. Tilladelsesproceduren blev herefter afsluttet med, at BPAS uden ophold opnåede tilladelsen. Afgørelsen blev truffet den 10. juni 2009. I mellemtiden blev den ovenstående anfægtede afgørelse om nægtelse af status som part ifølge Najvyšší súd Slovenskej republikys (Republikken Slovakiets øverste domstol) oplysninger »endelig«.

23. Efter at Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) konstaterede, at Domstolen i mellemtiden var blevet forelagt et præjudicielt spørgsmål, som kunne have indvirkning på rettens afgørelse, udsatte denne ret den verserende procedure på Domstolens afgørelse i sag C-240/09. På baggrund af denne dom[7] og en relevant dom afsagt af Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) i en lignende tvist annullerede Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) den 23. august 2011 begge de anfægtede afgørelser som følge af forkert vurdering og hjemviste proceduren til det administrative organ for fortsat behandling.

24. I denne afgørelse tiltrådte Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) LZ' argument om, at sagsøgeren havde ret til domstolsbeskyttelse af vedkommendes individuelle ret til beskyttelse, og navnlig retten til et sundt miljø. Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) henviste direkte til Århuskonventionens artikel 9, stk. 3, sammenholdt med artikel 44, stk. 1, i Den Slovakiske Republiks forfatning.

25. I appelsagen ophævede Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) den 26. januar 2012 den første dom afsagt af Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) og hjemviste sagen til denne ret til fortsat behandling, idet den udtrykkeligt angav, at søgsmålet vedrørende deltagelse havde mistet sin genstand. En særskilt prøvelse af afgørelsen om nægtelse af status som part i den administrative procedure må kun foretages, såfremt den administrative procedure stadig pågår.

7 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125).

26. Ved en anden dom af 12. september 2012 annullerede Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) endnu en gang de to afgørelser fra de administrative myndigheder om nægtelse af deltagelse og hjemviste proceduren til ny behandling. Imidlertid ophævede Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) den 28. februar 2013 også denne dom.

27. På denne baggrund afsluttede Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) med en tredje dom i april 2013 den retslige procedure, men opfordrede ikke LZ til at indgive anmodning om forkyndelse af den endelige afgørelse om udstedelse af tilladelsen, da fristen for sagsanlæg, dvs. tre år, allerede var udløbet efter udstedelsen af tilladelsen.

28. I den appelsag, som LZ nu har iværksat, har Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) herefter forelagt Den Europæiske Unions Domstol følgende spørgsmål:

»Er det muligt at sikre adgangen til effektive retsmidler og retten til en upartisk domstol, som fastlagt i artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, i tilfælde af en formodet krænkelse af retten til et højt miljøbeskyttelsesniveau, som gennemført på de af Den Europæiske Union fastsatte betingelser, i særdeleshed ved habitatdirektivet, og navnlig [retten til] at bidrage til høring af offentligheden angående et projekt, der kan have væsentlig indvirkning på særlige bevaringsområder i det europæiske økologiske net under betegnelsen NATURA 2000, samt de rettigheder, som sagsøgeren i sin egenskab af national almennyttig miljøbeskyttelsesorganisation gør gældende i henhold til artikel 9 i Århuskonventionen og inden for de grænser, der er fastlagt i Domstolens dom af 8. marts 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125), selv når den nationale ret afbryder domstolsprøvelsen i en tvist angående vurderingen af en afgørelse, hvormed [denne organisation] er blevet nægtet status som part i en administrativ procedure vedrørende udstedelse af en tilladelse, således som det er sket i den foreliggende sag, og opfordrer [organisationen] til at anlægge sag og gøre gældende, at organisationen er blevet forbigået i denne administrative procedure?«

29. Lesoochranárske zoskupenie VLK, Den Slovakiske Republik og Europa-Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg og deltaget i retsmødet den 18. april 2016. Forud for retsmødet har disse tre procesdeltagere og Biely potok a.s. desuden besvaret flere spørgsmål fra Domstolen skriftligt.

IV – Bedømmelse

30. Med sin anmodning om præjudiciel afgørelse ønsker Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) oplyst, om bestemmelserne i slovakisk ret vedrørende gennemførelsen af en miljøorganisations rettigheder er i overensstemmelse med EU-retten, og navnlig om de opfylder kravene om adgang til effektive retsmidler i henhold til artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder.

31. Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) lægger med rette til grund, at de grundlæggende rettigheder, der er sikret ved Unionens retsorden, kun finder anvendelse i situationer, der reguleres af EU-retten [8]. Derudover vedrører chartrets artikel 47 kun de rettigheder og friheder, som er sikret ved EU-retten. Derfor vil jeg først undersøge, om organisationen har rettigheder, der reguleres af EU-retten (herom under A), og først derefter vil jeg behandle kravene til effektiv retsbeskyttelse i henhold til EU-retten (herom under B).

8 — Jf. i denne retning dom af 26.2.2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, præmis 19 og den deri nævnte retspraksis), og af 17.12.2015, WebMindLicenses (C-419/14, EU:C:2015:832, præmis 66).

A – *Om miljøorganisationers rettigheder, der reguleres af EU-retten*

32. Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) er af den opfattelse, at EU-retten finder anvendelse, idet tvisten i hovedsagen berører de pligter, der påhviler medlemsstaten i henhold til habitatdirektivet. Retten nævner desuden Århuskonventionen.

33. Ved første øjekast drejer søgsmålet i hovedsagen sig om deltagelsen i proceduren vedrørende tilladelse til en indhegning inden for et bevaringsområde. Denne deltagelse reguleres dog ikke udtrykkeligt og direkte af EU-retten. Der er derimod tale om et koncept i slovakisk ret. Imidlertid omfatter det elementer, der muligvis er sikret ved EU-retten. For så vidt angår sådanne elementer kan den EU-retlige sikring af den effektive domstolsbeskyttelse få betydning.

34. Det er imidlertid ikke nødvendigt at belyse det oplagte spørgsmål, om der foreligger en ret til offentlig deltagelse i tilladelsesprocedurer i henhold til EU-retten. Det fremgår nemlig af anmodningen om præjudiciel afgørelse, at LZ blev underrettet om tilladelsesproceduren og havde mulighed for at udtale sig. LZ blev således indrømmet et minimum af rettigheder med hensyn til deltagelse.

35. Rent faktisk er LZ' hovedanliggende ikke at fremsætte kommentarer til projektet, men derimod retten til at anfægte tilladelsen til projektet ad rettens vej. Det fremgår af parternes anbringender, at anerkendelsen som part i proceduren efter slovakisk ret er en betingelse for at anfægte den afgørelse, der afslutter proceduren (den slovakiske forvaltningslovs § 53 og civilproceslovens § 250b, stk. 2).

36. EU-retten hjemler rent faktisk klagerettigheder for miljøorganisationer. For det første kan de pågældende klagerettigheder udledes direkte af EU-retten, i dette tilfælde af habitatdirektivets artikel 6, stk. 3 (herom under 1). For det andet er der udtrykkeligt fastsat visse klagerettigheder i forbindelse med proceduren med inddragelse af offentligheden (herom under 2).

1. Om habitatdirektivets artikel 6, stk. 3

37. En klageret følger direkte af habitatdirektivets artikel 6, stk. 3.

38. I så henseende har Slovakiet og BPAS ganske vist anført, at anvendelsen af denne bestemmelse ikke længere er genstand for tvisten i hovedsagen, idet der allerede er truffet endelig afgørelse herom. De to parter har anført, at Domstolens oplysning af sagen med henblik på habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, ikke er nødvendig.

39. Under retsmødet forblev det dog på trods af diverse opklarende spørgsmål uafklaret, hvorvidt der rent faktisk er tale om en afgørelse, der kan anfægtes selvstændigt, eller blot om bemærkninger i tilladelsesproceduren. I øvrigt lægger Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) i sin anmodning om præjudiciel afgørelse åbenbart til grund, at anvendelsen af habitatdirektivet helt klart stadig er genstand for tvisten i hovedsagen. Inden for rammerne af nærværende præjudicielle procedure skal denne antagelse derfor lægges til grund.

40. I henhold til habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, vurderes alle planer eller projekter, der i sig selv eller i forbindelse med andre planer og projekter kan påvirke et bevaringsområde som omhandlet i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet væsentligt, med hensyn til deres virkninger på lokaliteten under hensyn til bevaringsmålsætningerne for dette. På baggrund af konklusionerne af vurderingen af virkningerne på lokaliteten giver de kompetente nationale myndigheder først deres tilslutning til en plan eller et projekt, når de har sikret sig, at den/det ikke skader lokalitetens integritet, og når de – hvis det anses for nødvendigt – har hørt offentligheden.

41. Habitatdirektivet indeholder ingen oplysning om, hvorvidt artikel 6, stk. 3, hjemler søgsmålsret for en miljøorganisation vedrørende en tilsidesættelse af denne bestemmelse. Jeg har i denne forbindelse indtaget det standpunkt, at *borgere* kun kan påberåbe sig denne bestemmelse, såfremt den *nationale* ret giver dem mulighed for retsbeskyttelse mod de foranstaltninger, der er i strid med de nævnte bestemmelser [9].

42. Det vil imidlertid være uforeneligt med den bindende virkning, som artikel 288 TEUF tillægger direktivet, principielt at udelukke, at den forpligtelse, som det pålægger, kan påberåbes af de berørte personer [10]. I det mindste fysiske og juridiske personer, der er direkte berørt af en tilsidesættelse af direktivbestemmelser, skal derfor af de kompetente myndigheder, eller i givet fald ved de kompetente domstole, kunne kræve, at de pågældende forpligtelser overholdes [11].

43. Domstolen har også allerede fastslået, at habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, finder direkte anvendelse, for så vidt som nationale myndigheder ikke har ret til at give tilladelse til den pågældende aktivitet i henhold til denne bestemmelse, når der foreligger uvished om, hvorvidt der er skadelige virkninger for den omhandlede lokalitet [12]. Såfremt sådanne virkninger bliver konstateret, gælder dette naturligvis i endnu højere grad. I begge tilfælde kan der højst undtagelsesvist gives tilladelse i medfør af habitatdirektivets artikel 6, stk. 4 [13].

44. Spørgsmålet er dog, om LZ ville være direkte berørt af en eventuel tilsidesættelse af habitatdirektivets artikel 6, stk. 3.

45. Personer, der gør en tilsidesættelse af egne *rettigheder* gældende, er i al fald direkte berørt, men der er ingen holdepunkter herfor i den foreliggende sag.

46. Domstolen har dog allerede – endda vedrørende LZ og habitatdirektivet – anerkendt, at det skal være muligt for miljøorganisationer ved en retsinstans at anfægte en administrativ afgørelse, som kan være i strid med Unionens miljøret [14].

47. Det peger i samme retning, at Domstolen understreger, at fysiske *eller* juridiske personer skal have mulighed for at anlægge sag, når der er risiko for overskridelse af grænseværdier, der tjener beskyttelsen af sundheden [15]. Mens fysiske personer kan direkte berørt som følge af, at deres egen sundhed berøres, er dette ikke tilfældet med juridiske personer.

48. Juridiske personer, såsom miljøorganisationer, kan dog være berørt af en tilsidesættelse af bestemmelser til beskyttelse af sundheden, for så vidt deres interesse i at beskytte sundheden er retligt anerkendt. Den foreliggende sag drejer sig ganske vist ikke om beskyttelse af sundheden, men for så vidt angår beskyttelsen af miljøet kan den retlige anerkendelse af kollektive interesser endog påvises endnu tydeligere. I EU-retten er anerkendelsen af visse organisationers interesse i beskyttelsen af miljøet fastsat i VVM-direktivets artikel 1, stk. 2, litra e), andet punktum, og endnu mere vidtgående i Århuskonventionens artikel 2, nr. 5). Medlemsstaterne skal anerkende organisationer, der arbejder for at fremme miljøbeskyttelse, og som opfylder alle krav efter national lovgivning, for at have en interesse. I denne forbindelse skal de sikre en »vidtgående adgang til klage og domstolsprøvelse« og effektiv virkning af kollektive søgsmål i henhold til VVM-direktivet [16].

9 — Forslag til afgørelse Waddenvereniging og Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:60, punkt 138-144).

10 — Dom af 7.9.2004, Waddenvereniging og Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, præmis 66), og af 25.7.2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, præmis 37 og den deri nævnte retspraksis).

11 — I denne retning dom af 25.7.2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, præmis 39), og af 26.5.2011, Stichting Natuur en Milieu m.fl. (C-165/09 – C-167/09, EU:C:2011:348, præmis 100).

12 — Dom af 7.9.2004, Waddenvereniging og Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, præmis 68 og 69).

13 — Jf. dom af 7.9.2004, Waddenvereniging og Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, præmis 60).

14 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 51).

15 — Dom af 25.7.2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, præmis 38 og 39).

16 — Jf. dom af 15.10.2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening (C-263/08, Sml., EU:C:2009:631, præmis 45).

49. På grundlag af disse organisationers interesse i miljøbeskyttelse, der er anerkendt heri, er de i tilstrækkelig grad direkte berørt af en tilsidesættelse af direkte anvendelige bestemmelser i Unionens miljøret. Dette gælder navnlig, når de gør gældende, at habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, er blevet tilsidesat.

50. Århuskonventionens artikel 9, stk. 3, indebærer også et krav om, at miljøorganisationer skal anerkendes som direkte berørte af en tilsidesættelse af habitatdirektivets artikel 6, stk. 3. Denne bestemmelse finder ganske vist ikke direkte anvendelse [17], men når der er risiko for en tilsidesættelse af habitatdirektivet, tilkommer det den nationale domstol med henblik på at sikre en effektiv domstolsbeskyttelse på de områder, der er omfattet af Unionens miljøret, at fortolke den nationale ret på en sådan måde, at den i videst muligt omfang er i overensstemmelse med de formål, der er fastsat i Århuskonventionens artikel 9, stk. 3 [18]. Disse tager sigte på at gøre det muligt at sikre en effektiv beskyttelse af miljøet [19]. Da Århuskonventionen er en integreret bestanddel af EU-retten, påhviler den samme forpligtelse Domstolen.

51. Det bidrager til formålet om en effektiv håndhævelse af miljølovgivningen, når anerkendte miljøorganisationer har ret til at påberåbe sig de direkte anvendelige bestemmelser i Unionens miljøret, dvs. navnlig habitatdirektivets artikel 6, stk. 3.

52. Denne konklusion er i øvrigt ikke ukendt i EU-retten, da anerkendte miljøorganisationer også inden for rammerne af et søgsmål i henhold til VVM-direktivets artikel 11 respektive Århuskonventionens artikel 9, stk. 2, kan påberåbe sig habitatdirektivets artikel 6 [20].

53. Det må således fastslås, at anerkendte miljøorganisationer som omhandlet i VVM-direktivets artikel 1, stk. 2, litra e), andet punktum, skal have mulighed for at gøre en tilsidesættelse af habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, gældende ad rettens vej.

2. Om Århuskonventionen

54. Derudover kan søgsmålsretten i hovedsagen også støttes direkte på Århuskonventionen.

55. I henhold til Århuskonventionens artikel 9, stk. 2, skal de kontraherende stater give medlemmer af den berørte offentlighed adgang til at få prøvet den materielle og processuelle lovlighed af enhver afgørelse, handling eller undladelse, der er omfattet af bestemmelserne i artikel 6. Den tilladelse til en indhegning, der er anledning til tvisten i hovedsagen, kan være omfattet af artikel 6, stk. 1, litra b).

a) Om Århuskonventionens retsvirkninger

56. Århuskonventionen blev undertegnet af det daværende Europæiske Fællesskab og efterfølgende godkendt ved afgørelse 2005/370. Efter fast retspraksis udgør bestemmelserne i denne konvention følgelig i henhold til artikel 216, stk. 2, TEUF fremover en integreret del af Unionens retsorden [21].

17 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 45), og af 13.1.2015, Rådet m.fl. mod Vereniging Milieudefensie og Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht (C-401/12 P – C-403/12 P, EU:C:2015:4, præmis 55), samt dom Rådet og Kommissionen mod Stichting Natuur en Milieu og Pesticide Action Network Europe (C-404/12 P og C-405/12 P, EU:C:2015:5, præmis 47).

18 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 50).

19 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 46).

20 — Dom af 12.5.2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, præmis 49).

21 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 30 og den deri nævnte retspraksis).

57. Konventionen blev ganske vist indgået af Fællesskabet og dets medlemsstater i medfør af en delt kompetence, men når der rejses sag ved Domstolen i overensstemmelse med artikel 267 TEUF, har den kompetence til at fastlægge skellet mellem de forpligtelser, som Unionen har påtaget sig, og de forpligtelser, som fortsat alene påhviler medlemsstaterne, og (med henblik herpå) til at fortolke bestemmelserne i Århuskonventionen [22]. Såfremt Domstolen konkluderer, at den pågældende bestemmelse henhører under de forpligtelser, som Unionen har påtaget sig, har Domstolen desuden også kompetence til at fortolke denne.

58. Århuskonventionens artikel 6 foreskriver offentlig deltagelse med hensyn til konkrete aktiviteter med vurdering af indvirkningen på miljøet. Artikel 9, stk. 2, fastsætter den dertilhørende klage- og søgsmålsret. Disse bestemmelser er for størstedelens vedkommende blevet gennemført ved VVM-direktivet, og de vedrører derfor et område, som i vidt omfang er omfattet af EU-retten. Som følge heraf har Domstolen fuld kompetence med hensyn til fortolkningen af konventionens artikel 6 og artikel 9, stk. 2 [23].

59. Disse bestemmelser kan hjemle rettigheder og friheder, der er sikret ved EU-retten som omhandlet i chartrets artikel 47, enten direkte eller ved at fastlægge indholdet af bestemmelser i den afledte EU-ret eller medlemsstaternes lovgivning. Der er intet, der tyder på, at tvisten i hovedsagen berøres af sidstnævnte mulighed. Følgelig kan konventionens artikel 6 og artikel 9, stk. 2, kun hjemle en anvendelse af chartrets artikel 47, såfremt de har direkte virkning, der tilgodeser en organisation som LZ i hovedsagen.

60. Bestemmelser i en aftale indgået af Unionen og dens medlemsstater med tredjelande skal anses for at have direkte virkning, når der af deres ordlyd samt aftalens formål og karakter eller dennes »art og opbygning« kan udledes klare og præcise forpligtelser, hvis opfyldelse og retsvirkninger ikke er betinget af, at der udstedes yderligere retsakter [24].

61. I så henseende skal det indledningsvis bemærkes, at Århuskonventionen, således som det fremgår af dennes artikel 1, i modsætning til f.eks. WTO-reglerne [25], efter dens formål og karakter tager sigte på at stifte rettigheder for borgere og organisationer på miljøbeskyttelsesområdet. Domstolen fremhævede netop denne målsætning, eller mangel på samme, da den undersøgte havretskonventionens art og opbygning i Intertanko-dommen [26].

62. Derudover har Domstolen allerede for så vidt angår VVM-direktivets artikel 11 fastslået, at denne bestemmelse kan anvendes direkte på miljøorganisationers rettigheder [27]. Dette må også gælde for konventionens artikel 9, stk. 2, da denne bestemmelse, for så vidt som det er af betydning, stemmer overens med VVM-direktivets artikel 11.

63. Følgelig skal det desuden undersøges, om konventionens artikel 6, stk. 1, litra b), indeholder en klar og præcis forpligtelse, hvis opfyldelse eller virkninger ikke er betinget af, at der udstedes yderligere retsakter [28].

22 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 31 og den deri nævnte retspraksis).

23 — Jf. dom af 19.3.2002, Kommissionen mod Irland (C-13/00, EU:C:2002:184, præmis 20), af 7.10.2004, Kommissionen mod Frankrig, C-239/03, EU:C:2004:598, præmis 29-31), af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 36), og af 4.9.2014, Kommissionen mod Rådet (C-114/12, EU:C:2014:2151, præmis 102).

24 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 44 og den deri nævnte retspraksis).

25 — Jf. dom af 12.12.1972, International Fruit Company m.fl. (21/72-24/72, EU:C:1972:115), af 1.3.2005, Van Parys (C-377/02, EU:C:2005:121, præmis 39 og 42 ff.), og af 16.7.2015, Kommissionen mod Rusal Armenal (C-21/14 P, EU:C:2015:494, præmis 38 og 39).

26 — Dom af 3.6.2008, The International Association of Independent Tanker Owners m.fl. (C-308/06, EU:C:2008:312, præmis 64 og 65). Jf. herom J. Kokott, »International Law – A Neglected »Integral« Part of the EU Legal Order?«, i: *De Rome à Lisbonne: les juridictions de l'Union européenne à la croisée des chemins – Mélanges en l'honneur de Paolo Mengozzi*, Bruylant, Bruxelles 2013, s. 61, 76 ff.

27 — Dom af 12.5.2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, præmis 57).

28 — Jf. dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 44 og den deri nævnte retspraksis).

b) Om Århuskonventionens artikel 6, stk. 1, litra b)

64. I henhold til Århuskonventionens artikel 6, stk. 1, litra b), anvender konventionens parter, i overensstemmelse med deres nationale ret, bestemmelserne i denne artikel om offentlig deltagelse i relation til afgørelser vedrørende foreslåede aktiviteter, som ikke er indeholdt i bilag I, men som kan have væsentlig indvirkning på miljøet. Med henblik herpå afgør parterne, om en sådan foreslået aktivitet skal være undergivet disse bestemmelser.

65. Konventionens bilag I henviser til artikel 6, stk. 1, litra a), der gør offentlig deltagelse obligatorisk med henblik på meddelelse af tilladelse til de i dette bilag anførte aktiviteter. En indhegning af visse arealer med henblik på at udvide et vildtreservat er dog ikke anført heri.

66. Henvisningen i konventionens artikel 6, stk. 1, litra b), til national ret og til, at konventionens parter bestemmer, om artikel 6 finder anvendelse, kunne betyde, at gennemførelsen af den offentlige deltagelse på grundlag af artikel 6, stk. 1, litra b), udelukkende kan komme i betragtning i overensstemmelse med konventionsparternes lovgivning. Man kunne også få det indtryk, at komitéen til overvågning af overholdelse af Århuskonventionen [29] er af denne opfattelse. I så fald ville en direkte anvendelse af denne bestemmelse være udelukket.

67. Ved en nærmere betragtning kan ordlyden i konventionens artikel 6, stk. 1, litra b), dog ikke begrunde en konklusion, hvorefter anvendelsen af denne bestemmelse skulle være betinget af, at den er gennemført af Unionen eller medlemsstaterne.

68. I den autentiske franske version af konventionens artikel 6, stk. 1, litra b), andet punktum, fastslås det nemlig udtrykkeligt, at konventionens parter *i hvert tilfælde* træffer afgørelse om anvendelsen af offentlig deltagelse [30]. De ligeledes autentiske versioner på engelsk [31] og russisk [32] går i det mindste tendentielt i samme retning. De kræver ganske vist ikke udtrykkeligt en undersøgelse af hver enkelt tilfælde, men ifølge disse skal det fastslås, om en konkret foreslået aktivitet er omfattet af artikel 6.

69. Følgelig er konventionens artikel 6, stk. 1, litra b), andet punktum, i det mindste ufravigelig, for så vidt som konventionens parter i hvert tilfælde principielt skal træffe afgørelse om, hvorvidt en konkret aktivitet er omfattet af bestemmelserne om offentlig deltagelse i artikel 6. Det er ikke overladt til deres skøn, hvorvidt de gennemfører denne undersøgelse.

70. Den omstændighed, at konventionens artikel 6 i henhold til artikel 6, stk. 1, litra b), første punktum, skal anvendes »i overensstemmelse med sin nationale ret«, er heller ikke til hinder for, at denne forpligtelse finder direkte anvendelse. Denne henvisning kan navnlig ikke fortolkes således, at undersøgelsen af det enkelte tilfælde skal være fastsat i national ret. I så fald ville artikel 6, stk. 1, litra b), andet punktum, nemlig være overflødig.

71. Konventionens artikel 6 er derimod som en del af EU-retten nødvendigvis allerede en del af medlemsstaternes ret og udgør derfor i princippet et tilstrækkeligt retsgrundlag for undersøgelsen af, om offentlig deltagelse er nødvendig.

29 — Konklusioner og henstillinger af 24.9.2010, Cultra Residents' Association mod Det Forenede Kongerige (ACCC/C/2008/27, punkt 44 og 45). Om denne komité jf. mit forslag til afgørelse Edwards (C-260/11, EU:C:2012:645, punkt 8).

30 — »Les parties déterminent dans chaque cas si l'activité proposée tombe sous le coup de ces dispositions«.

31 — »To this end, Parties shall determine whether such a proposed activity is subject to these provisions«.

32 — »С этой целью Стороны определяют, охватывается ли такой планируемый вид деятельности этими положениями«.

72. Henvisningen til den nationale ret betyder således først og fremmest, at elementer, der ikke i sig selv er fastlagt tilstrækkeligt præcist i konventionens artikel 6, skal udledes af denne ret. Navnlig er det en forudsætning for at kunne undersøge, om offentlig deltagelse er nødvendig, at der for så vidt angår den pågældende aktivitet i det hele taget findes en tilladelsesprocedure, inden for hvis rammer dette spørgsmål kan undersøges. Fastlæggelsen af tilladelsesprocedurer begrænser, hvilke aktiviteter der i det hele taget kan komme i betragtning med henblik på anvendelsen af artikel 6, og gør det muligt at udpege den myndighed, der skal undersøge, om offentlig deltagelse er nødvendig.

73. I hovedsagen er denne betingelse opfyldt, da der kræves tilladelse til den pågældende indhegning. Tilsyneladende er der endog mulighed for et minimum af offentlig deltagelse, da LZ blev underrettet om tilladelsesproceduren og havde mulighed for at udtale sig.

74. Forpligtelsen til at undersøge, om offentlig deltagelse er nødvendig, modsvares af en ret til denne undersøgelse, da konventionen i henhold til dens artikel 1 tager sigte på at skabe sådanne rettigheder. Såfremt en sådan rettighed findes, skal de berettigede personer imidlertid også have mulighed for at gennemtvinge denne ad rettens vej.

75. I øvrigt defineres den berettigede personkreds også tilstrækkeligt præcist af Århuskonventionen i samspil med gennemførelsen ved VVM-direktivet og den tilsvarende nationale lovgivning. Konventionens artikel 6 tager nemlig sigte på deltagelse af »den berørte offentlighed«, der defineres i konventionens artikel 2, [nr. 5)], hvorefter denne omfatter ikke-statslige organisationer, der arbejder for at fremme miljøbeskyttelse, og som opfylder alle krav efter national lovgivning. Medlemsstaterne skal anerkende sådanne organisationer inden for rammerne af gennemførelsen af VVM-direktivet, idet de skal sikre en »vidtgående adgang til klage og domstolsprøvelse« og ikke må underminere den effektive virkning af reglerne vedrørende kollektivt søgsmål [33]. Såfremt LZ hører til denne kreds, skal denne organisation også kunne gennemtvinge sin ret til at få undersøgt, om konventionens artikel 6 finder anvendelse [34].

76. For så vidt angår kriterierne for en individuel afgørelse vedrørende anvendelsen af konventionens artikel 6 skal der tages udgangspunkt i formålet med denne afgørelse. Den har i al fald i henhold til den engelske og den russiske version af artikel 6, stk. 1, litra b), andet punktum, udtrykkeligt til formål at gennemføre første punktum, dvs. også at anvende artikel 6 i relation til afgørelser vedrørende foreslåede aktiviteter, som ikke er indeholdt i bilag I, men som kan have væsentlig indvirkning på miljøet. Den franske version nævner ganske vist ikke dette formål udtrykkeligt, men der fremgår heller ikke af denne sprogversion noget andet muligt formål med afgørelsen om anvendelsen af artikel 6.

77. Som Domstolen allerede har fastslået i forbindelse med VVM-direktivet [35] og SMV-direktivet [36], der indeholder lignende bestemmelser, begrænser dette formål udøvelsen af det skøn, som konventionens parter er tillagt inden for rammerne af konventionens artikel 6, stk. 1, litra b). Hvis planlagte aktiviteter kan få væsentlig indvirkning på miljøet, skal konventionens parter følgelig træffe afgørelse om, at artikel 6 skal anvendes. Som følge af denne begrænsning på grundlag af formålet finder forpligtelsen til offentlig deltagelse også direkte anvendelse i tilfælde af mulige væsentlige indvirkninger på miljøet [37].

33 — Jf. dom af 15.10.2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening (C-263/08, EU:C:2009:631, præmis 45).

34 — Jf. om VVM-direktivet dom af 30.4.2009, Mellor (C-75/08, EU:C:2009:279, præmis 58).

35 — Jf. f.eks. dom af 24.10.1996, Kraaijeveld m.fl. (C-72/95, EU:C:1996:404, præmis 50 og 61), og af 21.3.2013, Salzburger Flughafen (C-244/12, EU:C:2013:203, præmis 29 og 41-43).

36 — Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/42/EF af 27.6.2001 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet (EFT 2001, L 197 af 21.7.2001, s. 30; SMV står for strategisk miljøvurdering). Jf. herom dom af 22.9.2011, Valčiukienė m.fl. (C-295/10, EU:C:2011:608, præmis 46), og af 10.9.2015, Dimos Kropias Attikis (C-473/14, EU:C:2015:582, præmis 46 og 47).

37 — Jf. om VVM-direktivet f.eks. dom af 21.3.2013, Salzburger Flughafen (C-244/12, EU:C:2013:203, præmis 41 og 42).

78. Konventionen indeholder ingen definition af, hvilke indvirkninger på miljøet der er væsentlige. Derfor har medlemsstaterne en vis frihed i så henseende. Habitatdirektivet konkretiserer imidlertid kravene til, hvor væsentlige indvirkninger på miljøet skal være med hensyn til europæisk naturbeskyttelse. Eksempelvis kan risikoen for negativ påvirkning af strengt beskyttede arter kræve, at visse projekters indvirkning på miljøet undersøges [38]. Projekters indvirkning på bevaringsmålsætningen for bevaringsområder skal ligeledes undersøges inden for rammerne af en vurdering i henhold til VVM-direktivet [39]. Følgelig bør det lægges til grund, at en negativ indvirkning på en bevaringsmålsætning for europæiske bevaringsområder som udgangspunkt skal anses for væsentlige som omhandlet i konventionens artikel 6, stk. 1, litra b). Hvis der er mulighed for, at foreslåede projekter kan have en sådan indvirkning, vil det således i reglen medføre en forpligtelse til at anvende Århuskonventionens artikel 6.

79. Denne fortolkning fremføres ganske vist ikke direkte i de vejledende retningslinjer for anvendelsen af Århuskonventionen, men i dette dokument fastslås det dog, at muligheden for, at der forekommer væsentlige miljøvirkninger, udløser en forpligtelse til at træffe afgørelse om anvendelsen af artikel 6. Denne afgørelse kan ifølge vejledningen bero på en undersøgelse af det enkelte tilfælde, men også på tærskelværdier eller kriterier. Muligheden for at gøre forpligtelsen til at gennemføre en offentlig deltagelse gældende ad rettens vej i henhold til artikel 6 nævnes også heri [40].

80. Af Århuskonventionens artikel 6, stk. 1, litra b), følger således en ret for anerkendte miljøorganisationer til, at de organer, der er kompetente i henhold til national ret, i det enkelte tilfælde undersøger, om foreslåede aktiviteter kan have væsentlig indvirkning på miljøet, således at artikel 6 skal finde anvendelse på disse aktiviteter.

c) Om grænserne for forpligtelsen til offentlig deltagelse

81. Det potentielle fravær af grænser i forhold til Århuskonventionens artikel 6, stk. 1, litra b), kunne dog tale imod den ovenfor anførte løsning. Man kunne nemlig antage, at konventionens artikel 6, stk. 1, litra b), omfatter enhver tænkelig aktivitet og derfor kræver indgående overvågning.

82. Domstolens praksis vedrørende de tilsvarende bestemmelser i VVM-direktivet og SMV-direktivet [41] omhandler derimod kun visse tilfælde, nemlig de projekttyper, der er anført i bilag II til VVM-direktivet [42], og vedtagelsen af planer og programmer, hvis vedtagelse er reguleret ved nationale love og administrative bestemmelser, som fastlægger, hvilke myndigheder der har beføjelse til at vedtage dem samt proceduren for deres udarbejdelse [43]. I begge tilfælde havde den pågældende lovgiver således på forhånd udvalgt de aktiviteter, der kan blive genstand for en miljøvurdering.

38 — Jf. om beskyttelse af dyrearter dom af 11.1.2007, Kommissionen mod Irland (C-183/05, EU:C:2007:14, præmis 34-37), og mit forslag til afgørelse Mellor (C-75/08, EU:C:2009:32, punkt 54).

39 — Dom af 24.11.2011, Kommissionen mod Spanien (C-404/09, EU:C:2011:768, præmis 84-92).

40 — Ebbesson/Gaugitsch/Miklau/Jendrośka/Stec/Marshall, *The Aarhus Convention: An Implementation Guide*, second edition 2014, s. 132.

41 — Jf. punkt 77 ovenfor.

42 — Jf. i denne retning afgørelse af 10.7.2008, Aiello m.fl. (C-156/07, EU:C:2008:398, punkt 34).

43 — Dom af 22.3.2012, Inter-Environnement Bruxelles m.fl. (C-567/10, EU:C:2012:159, præmis 28-31). Endnu mere restriktivt mit forslag til afgørelse i sagen (EU:C:2011:755, punkt 14-30). Jf. også kritikken fremført af Det Forenede Kongeriges Supreme Court (øverste domstol), HS2 Action Alliance Ltd, R (on the application of) v The Secretary of State for Transport & Anor [2014] UKSC 3, paras 175-189.

83. Anvendelsesområdet for konventionens artikel 6, stk. 1, litra b), er dog også begrænset, i det mindste for så vidt som den offentlige deltagelse skal ske i overensstemmelse med national ret. Som allerede nævnt, indebærer dette, at der for så vidt angår den pågældende aktivitet skal findes en tilladelsesprocedure, inden for hvis rammer undersøgelsen af, om offentlig deltagelse er nødvendig, og i givet fald selve deltagelsen, kan gennemføres [44]. Når den pågældende lovgiver fastlægger sådanne tilladelsesprocedurer, sker det i reglen ligeledes på grundlag af de pågældende aktiviteters forventede indvirkning.

84. Den resterende »risiko« for offentlig deltagelse er i overensstemmelse med konventionens mål om, at aktiviteter, der kan have væsentlig indvirkning på miljøet, skal være omfattet af artikel 6. Denne procedure kan nemlig bidrage til at forebygge eller i det mindste minimere sådanne aktiviteters negative indvirkning på miljøet.

d) Foreløbig konklusion

85. Århuskonventionens artikel 6, stk. 1, litra b), hjemler således en ret for anerkendte miljøorganisationer til, at de organer, der er kompetente i henhold til national ret i det enkelte tilfælde undersøger, om foreslåede aktiviteter kan have væsentlig indvirkning på miljøet, således at artikel 6 skal finde anvendelse på disse aktiviteter. Såfremt dette er tilfældet, hvilket den omstændighed, at der i hovedsagen er tale om et europæisk bevaringsområde, taler for, kan afgørelsen vedrørende denne aktivitet anfægtes i henhold til artikel 9, stk. 2. Hvis offentlig deltagelse derimod afslås, kan denne afgørelse om afslag i det mindste anfægtes ad rettens vej.

3. Om Kommissionens opfattelse

86. Blot for fuldstændighedens skyld skal det afsluttende bemærkes, at Kommissionens opfattelse, hvorefter habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, gennemfører Århuskonventionens artikel 6, stk. 1, litra b), og derfor hjemler en forpligtelse til offentlig deltagelse, ikke er overbevisende.

87. Habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, nævner ganske vist muligheden for offentlig deltagelse i forbindelse med den vurdering, der skal foretages i henhold til denne bestemmelse. I henhold til denne bestemmelse skal offentligheden kun deltage, *hvis det anses for nødvendigt*. En forpligtelse til offentlig deltagelse skal følgelig fremgå af andre bestemmelser, f.eks. VVM-direktivet eller SMV-direktivet eller konventionens artikel 6, stk. 1, litra b).

B – *Om effektiv retsbeskyttelse*

88. Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) ønsker oplyst, om det er foreneligt med kravene til effektiv retsbeskyttelse at afbryde en retslig procedure vedrørende anerkendelse af en miljøorganisation som part i en administrativ procedure, efter at sidstnævnte procedure er afsluttet, og henvise miljøorganisationen til at anlægge et nyt søgsmål herom.

1. Om retsmidlerne i slovakisk ret

89. Slovakisk ret hjemler ifølge oplysninger fra Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) i denne forbindelse to retsmidler, der supplerer hinanden.

44 — Jf. punkt 72 ovenfor.

90. Det første retsmiddel kan anvendes til at anfægte en afgørelse i en procedure, hvorved sagsøgeren blev nægtet status som part i proceduren. Hvis sagsøgeren får medhold, skal sagsøgeren gives adgang til at deltage i den videre procedure, og sagsøgeren kan efter sagens afslutning anfægte en eventuel materiel afgørelse. Dette søgsmål bliver imidlertid overflødigt, såfremt den omhandlede administrative procedure i mellemtiden afsluttes med en afgørelse. I så fald bortfalder nemlig genstanden for denne retslige procedure, da rettighederne som part i proceduren ikke længere kan gøres gældende. Dette er den hidtidige konklusion i den retslige procedure i hovedsagen.

91. I denne situation kan det andet retsmiddel i henhold til den slovakiske civilproceslovs § 250b, stk. 2, iværksættes. I henhold hertil kan en person, der ikke har været part i en afsluttet administrativ procedure, anlægge søgsmål med henblik på at få forkyndt den endelige myndighedsafgørelse. For at få medhold i et sådant søgsmål er det en betingelse, at sagsøgeren burde have været anset for part i proceduren. Får sagsøgeren medhold, skal den administrative afgørelse forkyndes for sagsøgeren, som derefter kan anlægge et søgsmål til prøvelse af afgørelsen. Dette ville i princippet være den vej, som LZ burde være gået i tvisten i hovedsagen.

92. Det andet retsmiddel er imidlertid i henhold til den slovakiske civilproceslovs § 250b, stk. 3, undergivet en søgsmålsfrist på tre år efter vedtagelsen af den administrative afgørelse. Denne frist er allerede udløbet i hovedsagen.

2. Om de relevante EU-retlige kriterier

93. Da EU-retten både på grundlag af habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, og Århuskonventionens artikel 6, stk. 1, litra b), og artikel 9, stk. 2, hjemler en ret for anerkendte miljøorganisationer til domstolsprøvelse af afgørelser, der kan påvirke europæiske bevaringsområder som omhandlet i habitat- eller fuglebeskyttelsesdirektivet væsentligt, finder de grundlæggende rettigheder i EU-retten anvendelse med henblik på håndhævelsen af denne ret.

94. I denne forbindelse er artikel 47, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder, som Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) har anført, af særlig interesse. I henhold hertil skal enhver, hvis rettigheder og friheder som sikret af EU-retten er blevet krænket, have adgang til effektive retsmidler for en domstol. Denne bestemmelse bekræfter princippet om effektiv domstolsbeskyttelse – et almindeligt EU-retligt princip, som udspringer af medlemsstaternes fælles forfatningstraditioner, og som er fastslået i artikel 6 og 13 i EMRK[45].

95. Derudover skal Århuskonventionens artikel 9, stk. 4, tages i betragtning[46]. I henhold til denne bestemmelse skal navnlig procedurerne, der er fastsat i artikel 9, stk. 2 og 3, stille tilstrækkelige og effektive retsmidler til rådighed. Disse procedurer skal være rimelige og retfærdige, betimelige og ikke uoverkommeligt dyre.

96. Det fremgår klart, at konventionens artikel 9, stk. 4, finder anvendelse, idet klage- og søgsmålsretten støttes på artikel 6, stk. 1, litra b), sammenholdt med artikel 9, stk. 2. Klage- og søgsmålsretten på grundlag af habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, er imidlertid også omfattet af anvendelsesområdet for konventionens artikel 9, stk. 4, da denne anden klage- og søgsmålsret kan henføres til gennemførelsen af den mere generelle, men ikke direkte anvendelige, klage- og søgsmålsret i henhold til konventionens artikel 9, stk. 3.

45 — Dom af 13.3.2007, Unibet (C-432/05, EU:C:2007:163, præmis 37), af 3.9.2008, Kadi og Al Barakaat International Foundation mod Rådet og Kommissionen (C-402/05 P og C-415/05 P, EU:C:2008:461, præmis 335), og af 17.3.2011, AJD Tuna (C-221/09, EU:C:2011:153, præmis 45).

46 — Jf. dom af 11.4.2013, Edwards og Pallikaropoulos (C-260/11, EU:C:2013:221, præmis 33).

97. Da der ikke findes EU-retlige bestemmelser på området, tilkommer det imidlertid hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at fastsætte de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som EU-retten, i dette tilfælde Århuskonventionen og habitatdirektivet, medfører for borgerne, idet medlemsstaterne er forpligtet til konkret at sikre, at disse rettigheder effektivt beskyttes [47].

98. I denne forbindelse må processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som EU-retten medfører, ikke være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret (ækvivalensprincippet), og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Unionens retsorden (effektivitetsprincippet) [48].

99. Der ses ikke at foreligge holdepunkter for, at ækvivalensprincippet er blevet tilsidesat i det foreliggende tilfælde. I det følgende lægges der derfor navnlig vægt på effektivitetsprincippet som videreudvikling af chartrets artikel 47 og eventuelt dettes konkretisering i Århuskonventionens artikel 9, stk. 4.

3. Om sikring af retsgarantierne i hovedsagen

100. Med henblik på at undersøge sikringen af retsgarantierne i hovedsagen vil jeg indledningsvis behandle udformningen af retsbeskyttelsen i slovakisk ret på et abstrakt plan, derefter søgsmålsfristen på tre år og endelig den praktiske anvendelse af disse regler.

a) Om udformningen af retsbeskyttelsen

101. Indledningsvis skal det undersøges, om udformningen af retsbeskyttelsen i slovakisk ret gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Unionens retsorden.

102. Adgangen til retsbeskyttelse er i slovakisk ret opdelt i to etaper og vil antageligvis ganske ofte endog kræve tre retslige procedurer. Først skal de berørte opnå anerkendelse som part i proceduren og iværksætte et eller endog to retsmidler med henblik herpå. Først derefter kan de i sagen anfægte den pågældende administrative afgørelse.

103. Denne ordning forekommer ganske vist ved første øjekast kompliceret, men man kan ikke uden videre hævde, at den ikke virker eller gør retsbeskyttelsen uforholdsmæssigt vanskelig. Retsspørgsmålene i forbindelse med de forskellige etaper i ordningen vil i reglen også skulle besvares inden for rammerne af en samlet klage- eller søgsmålsprocedure.

104. Som det fremgår af Århuskonventionens artikel 9, stk. 4, må denne udformning af retsbeskyttelsen imidlertid hverken forsinke sagen urimeligt eller være forbundet med uoverkommelige omkostninger. Domstolen har fastslået noget tilsvarende på grundlag af effektivitetsprincippet i forbindelse med en opsplitning af retsbeskyttelsen i to retsmidler, der skulle iværksættes sideløbende [49]. Hvorvidt der i praksis er risiko for noget sådant, skal undersøges af de nationale retter.

47 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 47).

48 — Dom af 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, præmis 48), af 16.4.2015, Gruber (C-570/13, EU:C:2015:231, præmis 37), og af 6.10.2015, East Sussex County Council (C-71/14, EU:C:2015:656).

49 — Jf. dom af 15.4.2008, Impact (C-268/06, EU:C:2008:223, præmis 51).

105. Skulle der foreligge en sådan risiko, tilkommer det den forelæggende ret, for så vidt som den råder over et skøn i henhold til national ret, at fortolke og anvende de gældende nationale bestemmelser i overensstemmelse med EU-retten og, hvis en sådan fortolkning ikke er mulig, at undlade at anvende enhver modstridende bestemmelse i national ret[50]. I denne henseende opstår spørgsmålet, om tidsfristen på tre år faktisk har til formål at forhindre det andet søgsmål, hvis de samme spørgsmål i den samme periode allerede er blevet indgående drøftet inden for rammerne af det første søgsmål, og der derfor ikke kan antages at være opstået nogen beskyttelsesværdig forventning i denne henseende. De slovakisk retter kan også af hensyn til den effektive sagsbehandling overveje ex officio at tilpasse det første søgsmål i overensstemmelse med det andet søgsmål, når først den administrative procedure er afsluttet. Spørgsmålet om den ene af disse muligheder foreligger i henhold til national ret er imidlertid alene et spørgsmål for de slovakiske retter.

106. Artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder og artikel 9, stk. 4, i Århuskonventionen er således ikke til hinder for en retsplejeordning, der er udformet som beskrevet i punkt 89-91, når anvendelsen heraf ikke forsinker sagen urimeligt og ikke er forbundet med uoverkommelige omkostninger.

b) Om søgsmålsfristen på tre år

107. Det er foreneligt med EU-retten, at der af retssikkerhedshensyn fastsættes rimelige, præklusive søgsmålsfrister til beskyttelse af både borgerne og den pågældende myndighed. Sådanne frister kan dog ikke antages i praksis at gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til EU-retten[51].

108. Såfremt de berørte parter – som i hovedsagen – havde eller burde have kendskab til den omhandlede administrative afgørelse, er en frist på tre år meget lempelig.

109. Dette skal muligvis bedømmes anderledes, såfremt de interesserede parter ikke havde kendskab til en administrativ afgørelse før fristens udløb. Dette spørgsmål skal Domstolen dog ikke tage stilling til i den foreliggende sag.

110. Følgelig er artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder og artikel 9, stk. 4, i Århuskonventionen ikke til hinder for en søgsmålsfrist på tre år for så vidt angår iværksættelsen af et retsmiddel til prøvelse af en administrativ afgørelse, som de berørte parter var bekendt med.

c) Om forløbet af hovedsagen

111. Spørgsmålet er dog, om anvendelsen af søgsmålsfristen i hovedsagen er begrundet.

112. Den Slovakiske Republik og LZ er uenige om, hvorvidt man kan iværksætte det andet retsmiddel, med påstand om forkyndelse af den administrative afgørelse for en berørt, der ikke har været part i den pågældende administrative procedure[52], efter at den administrative myndighed udtrykkeligt har nægtet deltagelse i den administrative procedure.

113. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har i lignende tilfælde vedrørende EMRK's artikel 6, stk. 1, fastslået, at tvivlsspørgsmål vedrørende et retsmiddels effektivitet i reglen skal afklares ved, at det pågældende retsmiddel rent faktisk iværksættes[53].

50 — Jf. dom af 11.1.2007, ITC (C 208/05, EU:C:2007:16, præmis 70), og af 8.5.2013, Marinov (C-142/12, EU:C:2013:292, præmis 39).

51 — Dom af 16.12.1976, Rewe-Zentralfinanz og Rewe-Zentral (33/76, EU:C:1976:188, præmis 5), af 17.11.1998, Aprile (C-228/96, EU:C:1998:544, præmis 19), af 30.6.2011, Meilicke m.fl. (C-262/09, EU:C:2011:438, præmis 56), og af 29.10.2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, præmis 28).

52 — Jf. punkt 91 ovenfor.

53 — Menneskerettighedsdomstolens dom af 23.5.2016, Avotiņš mod Letland (sag nr. 17502/07, § 122 og den deri nævnte retspraksis).

114. Derudover fremgår det af anmodningen om præjudiciel afgørelse, at Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) i hovedsagen allerede i en afgørelse af 26. januar 2012, dvs. flere måneder før fristen for iværksættelse af det andet retsmiddel udløb, gjorde opmærksom på, at det første retsmiddel ikke længere stod til rådighed, og at kun det andet retsmiddel kunne komme i betragtning [54].

115. Herefter havde LZ kendskab til den retlige situation i rette tid før søgsmålsfristens udløb og kunne ifølge de foreliggende oplysninger have iværksat det andet retsmiddel.

116. På den anden side har Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) i sin anmodning om præjudiciel afgørelse oplyst, at den administrative afgørelse, hvorved LZ blev nægtet deltagelse i den administrative procedure, blev *endelig* ved meddelelsen af tilladelsen til indhegningsprojektet [55]. Såfremt denne retskraft omfattede indholdet af afgørelsen, dvs. fastslåelsen af, at LZ ikke skulle deltage i proceduren, er LZ' anbringende om, at det dermed også var udelukket at få medhold i det andet retsmiddel, og at det i praksis var umuligt at gennemtvinge LZ' rettigheder, korrekt. Et sådant resultat forudsætter nemlig, at LZ rent faktisk havde ret til at deltage i proceduren.

117. Det ville desuden i praksis være umuligt at udøve LZ' rettigheder, såfremt proceduren vedrørende det første retsmiddel, der stadig verserede, forhindrede, at det andet retsmiddel kunne iværksættes med retsvirkning, eller såfremt søgsmålsfristen på tre år ikke blev afbrudt som følge af denne anden procedure, og en afgørelse vedrørende LZ' retsstilling derfor ikke kunne forventes.

118. Uanset disse punkter, som kun de nationale retter kan bedømme endeligt, foreligger der desuden holdepunkter for, at det blev gjort uforholdsmæssigt vanskeligt for LZ at gøre sine rettigheder gældende. Også ifølge oplysningerne fra Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) vedrørende behandlingen af LZ' første retsmiddel var der nemlig tilsyneladende så mange ubesvarede spørgsmål, at hverken Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) selv eller Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) erklærede sagen for afsluttet. Tværtimod erklærede Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín) først sagen for afsluttet i april 2013, efter at Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) havde truffet afgørelse i denne sag for anden gang, og dermed et år efter, at søgsmålsfristen for det andet retsmiddel var udløbet. I mellemtiden havde den regionale ret imidlertid givet LZ medhold for anden gang.

119. Dette er et vægtigt indicium for, at LZ også efter den første afgørelse fra Najvyšší súd Slovenskej republiky (Republikken Slovakiets øverste domstol) havde grund til at antage, at LZ ville få medhold på grundlag af det første retsmiddel. I denne situation ville det kun være berettiget at kræve, at LZ på trods heraf for en sikkerheds skyld også skulle iværksatte et andet retsmiddel, såfremt den anden afgørelse fra Krajský súd v Trenčíne (retten for regionen Trenčín), hvorved LZ fik medhold, havde været behæftet med åbenbare alvorlige retlige fejl.

120. Det er imidlertid i sidste ende kun de nationale retter, der kan afgøre dette, idet de i denne forbindelse foruden den slovakiske lovgivning også skal tage hensyn til alle praktiske omstændigheder i sagen, dvs. navnlig de meromkostninger, forsinkelser og andre processuelle ulemper, som dette sagsforløb har påført LZ.

54 — Punkt 25 i anmodningen om præjudiciel afgørelse.

55 — Punkt 23 i anmodningen om præjudiciel afgørelse.

121. Det må som følge heraf fastslås, at artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder og artikel 9, stk. 4, i Århuskonventionen under de omstændigheder, der foreligger i hovedsagen, ikke er til hinder for, at en miljøorganisation henvises til at iværksætte et andet retsmiddel, såfremt dette ikke i praksis gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt for organisationen at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Unionens retsorden.

V – Forslag til afgørelse

122. Jeg foreslår derfor Domstolen at træffe følgende afgørelse:

»Artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder og artikel 9, stk. 4, i konventionen om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og domstolsprøvelse på miljøområdet, som blev undertegnet den 25. juni 1998 og godkendt på Det Europæiske Fællesskabs vegne ved Rådets afgørelse 2005/370/EF af 17. februar 2005, er hverken til hinder for

— en retsplejeordning, der er udformet som beskrevet i punkt 89-91, når anvendelsen heraf ikke forsinker sagen urimeligt og ikke er forbundet med uoverkommelige omkostninger, eller

— en søgsmålsfrist på tre år for så vidt angår iværksættelsen af et retsmiddel til prøvelse af en administrativ afgørelse, som de berørte parter var bekendt med, eller

— under de omstændigheder, der foreligger i hovedsagen, at en miljøorganisation henvises til at iværksætte et andet retsmiddel, såfremt dette ikke i praksis gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt for organisationen at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Unionens retsorden.«